MEHMET AVŞAR'IN ŞİİRLERİNİN DEĞERLER AÇISINDAN İNCELENMESİ¹

Cengiz GÖKŞEN²

Mehmet ÇETİNKOL³

Öz

Günümüz dünyasındaki hızlı değişimler insanı ve toplumu derinden etkilemiştir. Bu meselenin çözümü noktasında; birçok bilim ve sanat dalı değerlere ve değerlerin eğitime yönelmiş, çeşitli sahalarda değerlerin uygulanabilirliği ele alınmış, değerler konusunda farklı alanlardan yararlanma yolları gündeme gelmiştir.

Değerler konusunda yardım alınabilecek alanlardan biri de edebiyattır. Edebiyatın birçok türü, değerlerin aktarımında ve eğitiminde önemli işlevlere sahiptir. Şiir, bu konuda başta gelen türlerden biridir. Birçok şair, aktarmak istediği değerleri şiir sanatının güzellikleriyle ifade etmiştir. Şiirlerinde değerlere yer veren bu şairlerden biri de Mehmet Avşar'dır.

Avşar; 1941 yılında Osmaniye'de doğmuş, ilkokul eğitimini Osmaniye'de, orta ve lise eğitimini Adana'da, yükseköğrenimini ise Konya Yüksek İslam Enstitüsünde tamamlayarak, din dersi öğretmeni olarak ülkemizin çeşitli illerinde görev yapmıştır. İlkokul beşinci sınıftan beri şiir yazan Avşar'ın, bugüne kadar "Çınarın Feryadı" (1990), "Dörtlükler" (1997), "Göççeği" (1999) ve "Gül Sevdası" (2007) adlarında dört şiir kitabı yayımlanmıştır. Şiirlerinde didaktik ve satirik hususiyetler ağır basan Avşar, özellikle millî ve manevî değerlere ve Osmaniye'ye ayrı bir yer vermiştir.

Bu çalışmada Şair Mehmet Avşar'ın 131 şiiri ve müstakil 98 dörtlülüğü değerler açısından incelenmiştir. Çalışmada nitel bir yöntem izlenerek literatür tarama, metin tahlili ve görüşme teknikleri kullanılmıştır. Çalışmanın amacı ise Mehmet Avşar'ın şiirlerindeki değerleri tespit ederek bu konuda farkındalık oluşturmaktır.

¹ Bu çalışmada; "2020 TR Dizin Dergi Değerlendirme Kriterleri"nin 8. maddesinde belirtilen araştırma ve yayın etiğine uyulmuştur.

² Prof. Dr., Osmaniye Korkut Ata Üniversitesi, Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, cengizgoksen@osmaniye.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0002-7838-7220>

³ Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmeni, Millî Eğitim Bakanlığı, mehmetcinkol@yandex.com, <https://orcid.org/0000-0001-8384-1750>

Article Info/ Makale Bilgisi

Received/Geliş: 16.01.2021

Accepted/Kabul: 26.01.2021

Published/Yayın: 25.03.2021

Anahtar Kelimeler: Mehmet Avşar, değer, eğitim, edebiyat, şiir

AN EXAMINATION OF MEHMET AVŞAR'S POEMS IN TERMS OF VALUES

Abstract

Rapid changes in today's world have deeply affected people and society. At the solution of this issue, many branches of science and art have turned to values and values education, the applicability of values in various fields has been discussed, and ways of benefiting from different areas on values have come to the agenda.

One of the areas where one can get help with values is literature. Many genres of literature have essential functions in the transmission and education of values. Poetry is one of the leading genres in this regard. Many poets have expressed the values they want to convey with the beauties of poetry. Mehmet Avşar is one of these poets who include values in his poems.

Avşar was born in 1941 in Osmaniye, completed his primary education in Osmaniye, secondary and high school education in Adana, and his higher education in Konya High Islamic Institute, and worked as a religion teacher in various provinces of our country. Avşar, who has been writing poetry since the fifth grade of primary school, has published four poetry books titled "Çınarın Feryadı" (1990), "Dörtlükler" (1997), "Göççiçeği" (1999) and "Gül Sevdası" (2007). Avşar, whose didactic and satirical features dominate in his poems, gave a special place to primarily national and spiritual values and Osmaniye.

In this study, 131 poems and individual 98 quatrains of Poet Mehmet Avşar were examined in terms of values. By following a qualitative method, literature scanning, text analysis, and interview techniques were used in the study. The study aims to identify the values in Mehmet Avşar's poems and raise awareness on this issue.

Keywords: Mehmet Avşar, value, education, literature, poetry

GİRİŞ

Mehmet Avşar, günümüz şairlerinden olup 1941 yılında Osmaniye'nin Kırmacı köyünde doğmuştur. Çocukluğunu doğduğu köyde ve yazın çıktıkları yaylalarda geçiren Avşar, ilkökul eğitimini Osmaniye Güneysu İlkokulunda, orta ve lise eğitimini Adana İmam Hatip Okulunda, yükseköğrenimini ise Konya Yüksek İslam Enstitüsünde tamamlayarak din dersi öğretmeni olmuştur. Soyadından anlaşılacağı üzere Avşar boyundandır. Eğitimcilik yanında, sendikacılık, sporculuk, dergicilik, şairlik gibi çok yönlü bir insan olan Avşar; öğretmen ve idareci olarak başta memleketi Osmaniye olmak üzere, Şanlıurfa, Siirt ve Adana illerimizde görev yapmıştır. Öğretmenlik mesleğinin hakkını severek veren Avşar'ın Osmaniye'deki adı "Avşar Hoca"dır. Avşar Hoca, sadece öğrencileri ve meslektaşlarının değil, halkın gözünde ve gönlünde de bu adın hakkını vermiş, herkesin gönlünde sarsılmaz bir yer edinmiştir. Avşar hâlen sevdalı olduğu memleketi Osmaniye'de mütevazı hayatına devam etmektedir.

Din dersi öğretmeni olan Avşar, ilkökul beşinci sınıftan bu yana şiir yazmaktadır. Şiirleri bugüne kadar Toprak, Güneysu, Kırağı, Hece Taşları dergilerinde ve Osmaniye'de çıkan Osmaniye Postası, Çataloluk gazetelerinde yayımlanmıştır. Usta bir şair olan Avşar, şiirlerinde genellikle hece ölçüsünün 11'li, 8'li ve 14'lü kalıplarını ve koşma kafiye biçimini kullanmıştır. Şiirlerinin genelinde didaktik ve satirik bir üslup kullanan Avşar, özellikle millî ve manevi değerlerimizle, Osmaniye'ye ayrı bir önem vermiştir. Ülkemizde toplumsal çözülmenin gençler arasında hızla yayılışına bir eğitimci olarak teessürle şahit olan Avşar, sahip olduğu değerler çerçevesinde eliyle düzeltmediği yanlışları diliyle düzeltmeye çalışmıştır.

Avşar şiirlerini “*Çınarın Feryadı*” (1990), “*Dörtlükler*” (1997), “*Göççiçeği*” (1999) ve “*Gül Sevdası*” (2007) adlarıyla dört kitapta yayımlamıştır. Bu kitaplardaki şiirlerin tamamı Osmaniye Belediyesi tarafından “*Zamana Mühür Vurmak*” (2011) adıyla bir kitapta toplanmıştır. Bunların yanında 2019 yılında Osmaniye Belediyesinin katkılarıyla, dostları tarafından Avşar’ın sanatı ve şiirleri üzerine yazılmış makale ve hatıra yazılarından oluşan “*Osmaniye’nin Ulu Çınarı Mehmet Avşar’a Armağan*” adlı kitap yayımlanmıştır.

Avşar Hoca, yazdığı şiirlerin birçoğunda milletimize ait maddi ve manevi, millî ve dini değerleri nakış nakış işlemiş, hızla değişen ve değersizleştirilen dünyada, gençlerimizi, devletimizi ve milletimizi bekleyen sorunlar, tehlikeler konusunda halkı uyarmaya, farkındalık oluşturmaya çalışmıştır. Bunu yaparken Avşar geleneğe uymuş, bir din dersi öğretmeni olmasına rağmen halkı ve gençleri uyarmak ve farkındalık oluşturmak vaizin kürsüsünü değil, edebiyatı, şiiri, sanatın büyümlü dilini tercih etmiştir. Çünkü halkın gönlüne giden en kısa yol, güzel sözden geçmektedir.

1. Değerler Eğitimi ve Edebiyat

Geçen asrın ikinci yarısından sonra bilim ve teknolojiye meydana gelen baş döndürücü gelişmeler, sosyo-kültürel ve ekonomik hayatı derinden etkilemiş; mutluluk getireceği beklenen yeni gelişmeler, insanı ve toplumu ayakta tutan değerlerin içini boşaltmıştır. “Küreselleşme” olarak tanımlanan bu değişim, birçok insani değerle birlikte, kendinden olmayanı ve toplumu değersiz hâle getirmiştir. Kendinden ve çevresinden hızla uzaklaşan çağdaş insan, mutluluk ve huzuru ararken anlamsız hayat karelerinde çırpınıp durmakta veya “pes” deyip mücadeleyi tamamen bırakmaktadır. Bunun tabii sonucunda yorgun, huzursuz, kaygılı, umutsuz, marazlı insanlar ve toplumlar tezahür etmektedir.

İçinde bulunduğumuz milenyum çağına yaklaşırken bu meseleye çare olarak “kişisel gelişim” denilen bir akım çıkmış -üzülerek söyleyelim- ancak kişisel gelişim de kişiyi toparlayıp geliştirmek yerine onu daha da vahim bir vaziyete sokmuştur. *NLP (Neuro Linguistic Programming)* denilen ve bütün dünyada olduğu gibi ülkemizde de moda hâline gelen “*Kendini gerçekleştir!*” telkinleri; insanları egosantrik ve maddeci hâle getirmiş, “*O yaptı, sen de yaparsın! O zengin oldu, sen de olursun!*” sloganları bir noktadan sonra kişiyi daha da büyük buhranlara sürüklemiştir. İnsanları amansız bir hengâmenin içine sokan ve 100 metre yarışındaki on kişiden sadece birini kadraja alıp dokuzunu yok sayan kamera misali geride kalanları önemsemeyen bu anlayış, bu dönem insanının da derdine deva olamamıştır.

Bununla birlikte Batı’nın rasyonel ve akıl merkezli eğitim ve bilim anlayışı, bütün dünyaya orantısız şekilde empoze edilmiş; lakin bu anlayış, mükemmel insanlar yetiştirmek şöyle dursun, hâlihazırdaki insani hasletleri de silip süpürmüştür. “*Bu akılcı bilim anlayışından yetişmiş ‘mükemmel insanlar!’ vicdanı aç, ölüm kusan düzenleri ile niçin sürekli kan ve gözyaşlarının müsebbibi olmuşlardır?*” (Şeker, 2020, s. 72).

Hem millî hem de evrensel boyutta vakanın böyle sonuçlanması, değerlerin ve değerler eğitiminin ne denli zaruret olduğunu apaçık gözler önüne sermiştir. İnsanı ve toplumu canlı tutmak, ancak değerlerin olduğu bir dünyada söz konusudur. Değerli bir hayat ise değerler eğitimiyle doğru orantılıdır. Bu sebepten ülkemizde de son yıllarda “değerler ve eğitimi” önemsenmiş, her ortamda tartışılmaya başlanmıştır.

“Değer” kavramı insanı ilgilendiren bir kavram olduğu için psikoloji, sosyoloji, felsefe, eğitim, din gibi sosyal ve beşerî bilimlerin tamamı konuyla doğrudan ilgilidir. Bu bağlamda “değer”⁴ kavramının birçok tanımı mümkündür. Kelime bizim konumuzla ilgili olarak, TDK tarafından “7.

⁴ Bugün “değer” dediğimiz olgu, geçmişin insan ahlakı olarak vasıflandırılan, düşünce, tutum ve davranışlardan başka bir şey değildir. Maalesef eğitim hayatımızdan ahlakı kaldırıncı onun yerini eğitim, kültür, bilgi gibi kavramlarla ikmal etmeye kalktıysak da bir türlü yeri dolmadı. Bu bağlamda en son bulduğumuz sihirli sözcük “değer” oldu.

Bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel, ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” (TDK, sozluk.gov.tr) şeklinde tanımlanmıştır.

Bu tanımdan “değer”in hem insan hem de toplum için mühim ve hususi bir yerinin olduğu anlaşılmaktadır. Yaşanılabilir bir hayat ve toplum için değerler olmazsa olmazdır. Bireyin vasıflandırılması ve bireyden hareketle toplumun ihya edilmesi değerlerle mümkündür. Müreffeh toplumlar, değerlerin rehberliğinde hareket eder ve değerler eğitimi bütün hücrelerine ulaştırır. Değerlerden uzak bir toplum ise sırtığı olmayan fasulye gibidir; yükselemez ve yerlerde sürünmeye mahkûm olur.

Değer, insanı değerli kılan, sahip olduğu üstün nitelikler ve sahip olduğu donanımlardır. Sahip olunan değerler bireyin kişiliğini, bakış açısını, davranışlarını hatta hayatını belirleyecek etkenler olduğu için, bireyin belli başlı değerlerin farkına varması, gerekli değerleri kazanması, yeni değerler benimsemesi; bütün bu değerleri kişiliğinin temel taşları hâline getirerek davranışa dönüştürmesi gerekir. Neredeyse hayat boyu devam eden bu değer kazanma/kazandırma süreçlerine “*değerler eğitimi*” denilmektedir (Yaman, 2016, s. 18).

Değerler eğitimi; sosyoloji, psikoloji, edebiyat, din eğitimi gibi bilimsel alanlar yanında, edebiyat, resim, müzik, tiyatro gibi çeşitli sanatsal ve sportif faaliyetlerle de verilebilir. Hem bir bilim ve sanat dalı olması hem de güzel sanatların hepsiyle ilişkisi olması ve çok yönlü bir varlık olan insana birçok şekilde hitap edebilmesi, insanı en iyi ifade edebilen sanat dalı olması hasebiyle değerler eğitiminin yapılabileceği en uygun alan *edebiyattır*. Edebiyatın kökü olan “edep”le “değer” ve “eğitim” kavramları arasındaki ünsiyet ve ilişki göz önüne alınırsa konu daha iyi anlaşılacaktır. “Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır” (Kavcar, 1982: 2). Yani edebiyatın insan eğitimi ve nihayetinde toplumun tekâmülü noktasındaki etkisi mühimdir. İnsan karakterinin eğitilmesi için edebî türler oldukça kullanışlı ve etkili araçlardır. “*Edebî eserlere dayalı karakter eğitimi, eserlerde geçen çelişkili/ikilemli durumlardan ahlaki muhakeme yaparak bir yargı ve/veya yargılar çıkarmaya dayanır. Ahlaki muhakeme yöntemi, öğrencilerin ahlaki gelişimini yükseltmede, değer ediniminde kullanılan etkin bir yöntemdir. Öğrenciler, ikilemli olay ve durumlar karşısında sürekli ahlaki muhakeme yaparak akıl yürütmenin üst seviyelerine yönlendirildiklerinde değerleri öğrenir ve benimserler*” (Karatay, 2011, s. 1447). Ayrıca okullarımızda bu edebî türlerin öğretiminin gerçekleştirildiği “Türkçe” ve “Türk Dili ve Edebiyatı” derslerinin de öğrencilere değer aktarımında etkisi büyüktür.

Emek (2010, s. 317) tarafından yapılan bir çalışmada, Türkçe ders kitabındaki sadece bir hikâyede “*alçak gönüllülük, azim ve kararlılık, çalışkanlık, dil bilinci, duygudaşlık kurma, güvenilir olma, hoşgörü, idealistlik, merhamet, olumlu düşünme, öz güven, sabır, sevgi ve saygı, sorumluluk, titizlik, tutumluluk ve yardımseverlik* olmak üzere on yedi değer tespit edilmiştir. Bir hikâyenin içinde on yedi değer olması, edebî eserlerle değerler eğitimi arasındaki ilişkinin yüksekliğini göstermektedir. Ayrıca ortaöğretimdeki Türk Dili ve Edebiyatı derslerinin estetik zevkin gelişmesi, kültürel değerlerin somut olarak ifade edilmesi ve yorumlanması, yaşanan hayatın farklı bir dikkat ve duyarlılıkla dile getirilmesi hususlarında değerler eğitimi açısından önemli bir yeri bulunmaktadır. Çünkü birçok edebî metin, bireyin mensup olduğu toplumun değerlerini benimsemesine yardımcı olmaktadır (Kaya ve Taşkın, 2019, s. 105).

2. Mehmet Avşar’ın Şiirlerindeki Değerler

Şairin hâletiruhiyesine göre, birçok zaman şiirin muhtevası şeklini zaruri kılar; yani muhteva şiiri biçimlendirir. Mehmet Avşar’ın şiirlerinde de böyle bir durumla karşılaşırız. Din dersi öğretmeni olan şair, gördüğü yanlışlar karşısında çevresindeki insanları uyarma ihtiyacı hisseder. Bu uyarıyı yaparken bazen gayet mülayim bir üslupla nasihat ederken bazen de özellikle muarızlarına karşı sözünü ok gibi sivrilterek söyler. Gazel tarzındaki “Ben” dışında beşerî aşk ve sevgi temalı şiiri olmayan Avşar’ın şiirlerinin geneli sosyal temalı olup, ya nasihat ya hiciv/taşlama ya da güzelleme

türündedir. Avşar, şiirlerinde daha çok vatan ve millet sevgisi, Osmaniye, Çukurova, yaylalar, Ülkücülük, hak, adalet, millî ve manevi değerler, tabiat, ölüm gibi temaları işlemiştir. İşlediği temalarda söyleyecek sözü çok olan Avşar, müstakil dörtlükleri ayrı tutarsak, daha çok destan biçimini kullanmıştır. Bu bağlamda onun şiirlerinde milletimizi ayakta tutan toplumsal değerler ayrı bir yer tutar. Sanatın toplum için olduğunu kabul eden Avşar'ın işlediği değerlerin mihenk taşı ise Allah'ın istediği gibi kul/insan olma, vatanı sevmek ve milleti yüceltmedir.

Milletimizin bütün değer yargılarıyla yeniden şekillendirilmeye çalışıldığı günümüzde o, fildişi kulesinden değil, sokağa inerek, milletin ayağına giderek; gelen ahlaksızlık, ilkesizlik, değersizlik tehlikesinin ne büyük bir çığ felaketi olduğunu anlatmaya çalışmıştır. Bu çalışmada, Avşar Hoca'nın yukarıda adı geçen şiir kitaplarında ve Osmaniye'deki bazı gazete ve dergilerde yayımlanmış veya hiç yayımlanmamış toplam 131 şiiri ve müstakil 98 dörtlüğü⁵ çalışmaya dâhil edilmiştir. Bu inceleme neticesinde şiirlerde *Allah ve peygamber sevgisi, vatan ve millet sevgisi, gazilik ve şehitlik, doğruluk, adalet, alçakgönüllülük, kanaatkârlık, şükür, sevgi, saygı, sorumluluk, diğerkâmlık, hoşgörü, iyilik, yardımseverlik, zaman, ümit, insanlık* şeklinde 21 değer tespit edilmiştir. Bu değerler, şiirlerdeki yoğunluğuna göre şu şekildedir:

2. 1. Allah ve Peygamber Sevgisi

Mehmet Avşar, manevi değerlerine bağlı şuurlu bir Müslüman'dır. Din dersi öğretmeni olan Avşar Hoca'nın İslamî ilimlere, dinî mevzulara yaklaşımı alışlagelmiş bir Müslüman davranışına benzemez. O İslamiyet'in tüm konularıyla hemhâl olmuş, bilinçli ve münevver bir şairdir.

İslam'ın ilk esası Allah'ın (c.c.) varlığına ve birliğine iman etmektir. Tevhit ve imanla birlikte Allah'ı zikretmek ve çokça anmak da bir Müslüman'a düşen vazifelerdendir. Kuran-ı Kerim'de "*Bilesiniz ki, kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.*" (Ra'd 13/28) ayeti mucibince Mehmet Avşar da ilk olarak "*Allah derim.*" der ve Yüce Yaratıcı'yı zikreder:

"Bu âlemi bir yaratan,

Var mı dersin? Allah derim.

Yeri, göğü hep donatan,

Var mı dersin? Allah derim" (Avşar, 2011, s. 98).

Şairin *taklidî* değil *tahkiki* imanla yazdığı, özellikle Allah'ın (c.c.) gücünün, kudretinin, sıfatlarının, dünyanın geçiciliğinin ve insanın kulluk bilincinin işlendiği bu şiirde didaktik nitelik ağır basar. Avşar, eğitimcilikten gelen bir haslet olsa gerek, benimsetmek istediği değerleri soru-cevap şeklinde okuyucuya buldurur.

"Rahmeti kalpler paklayan,

Nimete nimet ekleyen,

Gecede gündüz saklayan,

Var mı dersin? Allah derim.

Bu dünya fâni diyerek,

Kula ancak kulluk gerek.

Eskimez, değişmez gerçek,

⁵ Kitaplarında 101 şiir ve 51 dörtlük yayımlanmıştır.

Var mı dersen? Allah derim.” (Avşar, 2011, s. 98-99).

Şiirin sonunda ise her şeyin O’ndan olduğunu ve her şeyin varlığının O’na bağlandığını söyler şair. Hepimizin sonu elbette Allah’adır (c.c.). Bu sözler bilhassa dünya hayatına dalıp masivadan ayrılamayanlar içindir. Aslında Avşaroğlu bir bakıma kendi nefesine de bu sözleri telkin eder:

“Her şey O’ndan, her şey O’nun,

Zannetme ki şunun bunun,

Avşaroğlu senin sonun,

Var mı dersen? Allah derim” (Avşar, 2011, s. 99).

Yukarıdaki dörtlüklerde İslamiyet sonrası ilk edebî ürünlerden bu yana dinî nitelikli şiirimizde görülen bir geleneği görüyoruz. Yesevi’den bu yana devam eden bu gelenekte, şair/âşık söylediği mısralarda bazı ayetlerin Türkçe anlamlarını açıklar. Yukarıdaki mısraların bazılarında da Avşar aynı şeyi yapar. “Allah derim” adlı şiirde kâinatın, dünyanın, gece ve gündüzün yaratılması; Allah’ın insanlara verdiği nimetler, insanların niçin yaratıldığı, dünyanın gelip geçiciliği, her şeyin yaratıcısının Allah olduğu ve her şeyin sonunda Allah’a döndürüleceğini bildiren ayetlere atıflar vardır.

“O’na Doğru” şiirinde de şair, her fidanı bir elif gibi görür; “Elif” hem başlangıç hem doğruluk hem de tevhidi simgeleyen bir mefhumdur. Şair de her fidanı “elif” olarak kabul eder ve dalların, ellerini duaya açmış bir insan gibi, Allah’a (c.c.) yöneldiğini görür. Feryadı dinen âşık/bülbül de onu aşkıyla yok eden maşuk/gül de O’na doğrudur:

“Elif Elif her fidanda,

Dallar bütün O’na doğru.

Bülbülün feryadı dinmiş,

Güller bütün O’na doğru.” (Avşar, 2007, s. 22).

Şair; her varlığın kendi lisaniyla Allah’ı (c.c.) andığını, bütün dillerin O’nu terennüm ettiğini de ifade etmiştir. Bu dörtlükler bize Yunus’un *Sordum Sarı Çiçeğe* ve *Çağırayım Mevlam Seni* ilahilerini hatırlatmaktadır.

“Kırda çiçek, gökte zaman,

Söyleşir gönlünce insan.

Her varlıkta türlü lisan,

Diller bütün O’na doğru.” (Avşar, 2007, s. 22).

Bu didaktik tarzın yanında Avşar Hoca’nın bazı şiirlerinde Allah (c.c.), daha duygusal biçimde ifade edilir. Avşar, camilerden gelen “*Allahu ekber*” sesiyle varlığının sırrına vakıf olur. Rabbimizin gök kubbeyi dolduran bu davetine icabet eder:

“Her bahar mevsiminin ılık fecirlerinde,

Gök kubbeyi dolduran davetinde ben varım.

“Allahu ekber” sesi ulu mâbetlerinde,

Bu seste varlığımın feryadını duyarım.” (Avşar, 1990, s. 49).

Bu icabet, namazdır ve esasen *namaz müminin miracı* yani Rabbin huzurunda oluşudur. Şair bu huzurda bulunuşta bedeniyile, ruhuyla Allah’a oluk oluk akmakta ve hayatın esrarına varmaktadır. Böylece, fezalara uzanan tılsımlı başka yolculuklara başlamaktadır:

*"Bedenim karlar gibi ruhumda tükenirken,
Sana akmak ne hoştur seherde oluk oluk.
Yaşamının, hayatın esrarı burda biter,
Burda başlar tılsımlı fezalara yolculuk."* (Avşar, 1990, s. 49).

Mehmet Avşar başka bir şiirinde de yine ellerini açar, âlemlerin sahibi Allah'a (c.c.) sığınır. Karanlıklar, kötülükler ve kasvetli geceleri uzaklarda bırakır ve O'nu düşünür, O'na döner:

*"Bu sonsuz âleminde ellerim sana doğru,
Seni düşünüyorum sensin ancak penahım,
Kasvetli gecelerde bitmeyen karanlıkta,
Kötülükler uzakta, sana döndüm Allah'ım."* (Avşar, 1990, s. 63).

Özellikle sabah namazlarının verdiği dinginlik ve huzur bu şiirlerde yerini bulur. Sabahleyin tekbirle temizlenen insan, Allah'ı (c.c.) gönülden zikrettikçe cümle günahattan arınır. Bu ifade Mevlit'in şairi Süleyman Çelebi'nin *"Bir kez Allah dise aşk ile lisân/ Dökülür cümle günah misl-i hazân."* (Uslu, 2006, s. 24) ifadesini hatırlatır.

*"Her sabah tekbirle temizlendikçe,
İlâhî davete erken geldikçe,
Vecd ile gönülden "Allah" dedikçe,
Bulut gibi uçar günahlar artık."* (Avşar, 2007, s. 44).

Eşref-i mahlûkat olan insanın yükü ağır, sorumluluğu büyüktür. Göklerin, yerin ve dağların yüklenmeye çekindikleri bu emaneti insan yüklenmiştir (Ahzab-33/72). Şeytan kıyamete kadar insanı kandırmak için elinden geleni yapacaktır (A'raf-7/14-16). Ancak insan Allah'ın kendine verdiği akıl nimetiyle doğruyu bularak yalnızca bir oyun ve oyalanmadan başka bir şey olmayan dünya imtihanını hakkıyla verebilmelidir (En'am-6/32). Biz "elestü birabbiküm" sualine verdiğimiz "bela" cevabına karşı sınanmak için bu dünyaya imtihan için gönderildik (A'raf-7/172). Kara toprağa düştüğümüzde Rabbimizin nurunu/ışığını bizden esirgememesi, yani kabrimizin cennet bahçelerinden bir bahçe veya cehennem çukurlarından bir çukur olması bu imtihanın neticesine bağlıdır:

*"Şeytan ne tuzaklar kurmuş yoluma,
Yüklemiş vebali felek boynuma.
Düşünce toprağın gece koynuna,
Rabbim ışığımy yandırısın yeter."* (Avşar, 2007, s. 12).

Mehmet Avşar'ın şiirlerinde Allah (c.c.) sevgisinin yanında O'nun resulü ve habibi Hz. Muhammet Mustafa'nın (s.a.v.) da sevgisi vardır. Şair, Peygamber Efendimize yazdığı bir şiirinde,

*"Rahmân'ın mucizesi Kur'an bize güneştir.
Senin yüce varlığın bu güneşe bir eştir"* (Avşar, 2007, s. 27)

diyerek iki cihan serverinin varlığını Kur'an'a denk olarak kabul eder.

Bu dünyaya gelerek mutlak sevgiliden ayrılan insan, bu ayrılığın verdiği acıyla dertlidir. Hazreti Peygamber ise âlemlere rahmet olarak gönderilmiştir (Enbiya-21/107). Şair "Rahmet'el-lil âlemin" ve "Habibullah" olan Peygamber'den kendi dertlerine de derman olmasını istemektedir.

"Ey yüceler yücesi, ey sultanlar sultânı!

Ey dertlerin ilâcı, dertlilerin dermânı!

Ey cihanın tek nuru, ey kalplerin sürûru,

Ey güzeller güzeli, Rahmân'ın yüce kulu!" (Avşar, 2007, s. 27).

Susuzluktan kavrulmuş çölleri yeşertip oraya hayat veren Hz. Peygamber üsve-i hasenedir, en güzel örnektir, hakikatin de tek rehberidir:

"Hakikat kervanının ulu kılavuzu sen,

Sensin susuz çöllere yeşil bir hayat veren." (Avşar, 2007, s. 27).

Gözü yaşlı ümmetin ona duyduğu hasret, asırlar geçmesine rağmen hiçbir zaman bitmedi. Bazen bir "su" oldu Fuzulî'nin dilinde bazen de "yağmur" gibi rahmet olup yağdı bir başka şaire. Mehmet Avşar da bu gelenek içinde suyun ve yağmurun yanına "gözyaşını" ekler ve *"Mahşerde bizi yalnız bırakma!"* diyerek bu hasreti, dualarına taşıyarak son verir şiirine:

"Gözümüzde yaşlarla sana yalvarıyoruz.

Her geçen gün kapına daha yaklaşıyoruz.

Ey resuller resulü, ey nebiler nebisi!

Ne olursun mahşerde yalnız bırakma bizi!" (Avşar, 2007, s. 27).

Avşar başka bir şiirinde de Hz. Peygamber'in imdadını diler. Günümüz Müslümanlarının gafleti canına tak eder. Onları bu uykudan uyandıracak olan da elbette resul-i kibriya, hatemül enbiya olan Hz. Muhammet Mustafa'dır (s.a.v.).

"Medet ey resuller resulü medet,

Yeter, asırlarca sürdü bu gaflet.

Uyanmak gerektir uyanmak elbet,

Yeter, bu gafletten uykudan uyan." (Avşar, 2007, s. 31).

Şairin bu değerleri işleminin sebebi sadece kendi iç huzurunu sağlamak mı yoksa insanlara, gençlere bir şeyler vermek midir? Bu soruyu şaire yönelttiğimizde *"Her ikisi de var. Ancak ikinci sebep daha ağır basıyor. Bir insanı kurtarmak, ona hakikati göstermek daha mühim. Bilhassa dinî şiirlerimde bu açıkça görülür. Bu hakikatler ne kadar çok insana ulaşırsa ben de vazifemi o kadar yapmış oluyorum."* cevabını aldık.(K.K.1)⁶

2. 2. Vatan ve Millet Sevgisi

Toprak, dünyanın hemen hemen her medeniyetinde olduğu gibi Türk-İslam medeniyetinde ve edebiyatında da özel bir konuma sahiptir. Türk edebiyatında toprak, insanın yaratışındaki dört temel unsurdan biridir. Toprak bir yerde bizim aslımız ve neslimizdir. Âşık Veysel'in, dost dost diye nicesine sarıldığı hâlde topraktan gayrı sadık dost bulamadığı malumdur (Alptekin, 2011, s. 246). Veysel ile birlikte konuya misal olarak edebiyatımızda toprak diyen, toprağa yazan, toprağa

⁶Mehmet Avşar ile 03.04. 2020 ve 12.04.2020 tarihlerinde Osmaniye'de şairin kendi evinde yüz yüze görüşülmüştür. *Koronavirüs* salgını sebebiyle bu tarihlerden sonra evlerimize kapansak da her hafta Mehmet Avşar'la birkaç telefon görüşmesi gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerle ilgili atıflar (K.K.1) kısaltmasıyla belirtilmiştir.

seslenen ve toprağa sığınan daha birçok şairi sıralamak mümkündür. Bu *toprak sevdalısı* şairlerimizden biri de Mehmet Avşar'dır.

"Rahmet toprağı yoğurdu.

Toprak gönüller doyurdu" (Avşar, 1990, s. 18).

Hız. Âdem'in yaratılışını ve Veysel'in *"Yüzün yırttım kazmayınan belinen/ Yine beni karşıladı gülünen"* (Alptekin, 2011, s. 246) mısralarını da çağrıştıran yukarıdaki mısralarda, yağmur ve toprağın insanı nasıl şekillendirdiği, doyurduğu anlatılmaktadır.

Toprak, üzerinde yaşayan bazı topluluklar için sadece biyolojik bir kısım ihtiyaçların temin edildiği bir madde/materiyalden çok çok fazlasıdır. Çünkü onlar için toprak tarihtir, geçmiştir, gelecektir, umuttur, acıdır, gözyaşıdır, anadır, yâdır, atadır, kandır, candır. Kısaca bunların yekûnu, vatandır. Bu yüzden o, sıradan bir toprak parçasından çok daha fazla şeyi ifade eder.

"Dağına, taşına gönül verdiğim,

Ümidim, tuttuğum dalımsın toprak.

Sabırla yoğurup, aşkla derdiğim,

Çiçeğim, peteğim, balımsın toprak" (Avşar, 1990, s. 57).

diyen şair, "toprak" kavramını şiirlerine en kalbî duygularla yansıtır. Hasretini çektiği, kavuştuğunda bayram ettiği, uğruna bütün varlığını ortaya koyduğu bu toprak; onun vatani, canı ve cananıdır. Toprak insanın asli dört unsurundan biri olması yanında, bu denli kıymet kesp etmesindeki asıl sebep vatan toprağı, yani vatan olmasıdır. Bedeli en ağır biçimde ödenen ve elde etmek için kan dökülen, can verilen vatan toprağı; dünyada insanın en vazgeçilmez, en kıymetli varlığı ve değeridir. Yeri geldiğinde insan; canından, malından, bütün sevdiklerinden geçebilir ancak vatanından geçemez.

"Hasretinde duman duman tüttüğüm,

Bayramdır, vuslattır sende tattığım,

Uğruna varımı feda ettiğim,

Vatanım, cananım, canımsın toprak." (Avşar, 1990, s. 57).

Avşar, bir başka şiirinde *"Bu yurdun, bu toprağın delisi olmalısın"* (Avşar, 2007, s. 51) diyerek vatana, toprağa nasıl sahip çıkılması gerektiğini yeni nesle öğütler. Delisi olmamız gereken, sevincimizi ve kederimizi yaşadığımız, anamız gibi mukaddes bu toprak hem varlığın hamuru hem de son durağı değil mi? Şair, topraktan gelip yine toprağa dönmeyi tasavvuftaki *"devir nazariyesi"*yle şu şekilde anlatır:

"Sevincim, kederim senden yanadır.

Anam gibi adın toprak anadır.

Varlığımız senden, dönüş sanadır.

Yoluna döktüğüm kanımsın toprak." (Avşar, 1990, s. 57).

Hayatımızın her anında zaferi, destanı, imanı ve tarihi yaşadığımız yine bu vatan, bu toprak değil mi? Avşar, şiirlerinde genellikle *toprak* ve *vatan* kavramlarını ayırmaz. Ancak onun esas vurgulamak istediği, Kuntay'ın "Toprak eğer uğruna ölen varsa vatandır" (Yaşa, t.y, s. 178) şeklinde ifade ettiği, Gökyay'ın ifadesiyle, "toprağın kara bağrında sıra dağlar gibi duranların" (Yaşa, t.y, s. 213) kanları ve canları pahasına bize bıraktığı topraktır. Avşar *"Vatan, ecdat diyarı mübarek bir topraktır"* (Avşar, 1997: 5) diyerek bu tavrını ve bakışını açıkça ortaya koyar. Şair bu bakışını aşağıdaki dörtlükte daha da netleştirir.

*"Zaferle, destanla bayraklaşan sen,
Sevgisi imanla kucaklaşan sen,
Yurdumsun ecdatla dolup taşan sen,
Tarihim, destanım şanımsın toprak."* (Avşar, 1990, s. 57).

Şair, 1963 yılında yazdığı ve *"Ebedî Vatan"* adını verdiği şiirin son dördlüğünde yediden yetmişe herkese seslenir. Tüm gönüllerin toprak ve vatan aşkıyla dolmasını, bayrağın sonsuza dek dalgalanmasını ister. Çünkü sahiplendiği bu toprak, kıyamete kadar Türk milletinin vatanıdır.

*"Yediden yetmişe seni anmalı,
Gönüller aşkınla korda yanmalı,
Bayrağım ebedî dalgalanmalı,
Kıyamete kadar benimsin toprak."* (Avşar, 1990, s. 57).

Mehmet Avşar'ın toprağa, vatana ve ecdadına duyduğu bu sevginin temelinde millete duyduğu saf ve sınırsız sevgi vardır. O, Türk milletini birçok şiirine taşımış; kahramanlıklarıyla, zaferleriyle bu toprağı bize vatan edenleri anlatmıştır. Bu sevginin temelinde ise âlemlerin yaratıcısının Türk milletini övmüş olması yatmaktadır. Allah övdüğü milletin fetihlerini de kolay kılmıştır. Allah tarafından övülen büyük Türk milleti Avşar'ın şiirlerinde her daim vardır. Avşar'ın bu tür şiirlerinde destani bir söyleyiş hâkimdir. Bu yönü itibarıyla Gençosmanoğlu'nu hatırlatır şair.

*"Hak eylemiş Türk methini,
Kolay kılmış her fethini,
Kartal gibi Çin Seddi'ni,
Aşanlar bizdedir, bizde!"* (Avşar, 2007, s. 64).

Tarih sayfalarında fetihsiz günü geçmeyen ve her ayını zaferlerle dolduran bu millet, destan üstüne destan yazmıştır. Türk'ün Estergon'da vurduğu mehter, Yemen'den duyulmuştur:

*"Her ayımız bir destana şahittir,
Fetih görmüş baharımız, güzümüz.
Estergon'da mehter vurur, coşturur,
Yemen'den ses verir zafer türkümüz."* (Avşar, 1990, s. 41).

İncelediğimiz şiirlerde Avşar Hoca, 43 defa *"Türk"*, 20 defa *"millet"* kelimesini kullanmıştır. Bu sayılar bile onun millete duyduğu yüce sevgiyi göstermektedir. Ayrıca bu şiirlerde millet sevgisinin yanında Türk tarihinin altın sayfalarına da rastlarız:

*"Bilge, Kürşad, Oğuz Kağan,
Fatih, Yıldırım, Alparslan...
Destanlar üstüne destan
Yazanlar bizdedir, bizde!"* (Avşar, 2007, s. 65).

Şair, bazı şiirlerinde ise Türk tarihindeki bir hadiseyi başından sonuna yekpare bir manzumede anlatır. *Alparslan ve Malazgirt* şiiri sözünü ettiğimiz bu şiirlerden biridir. İlk iki dördlüğüne aşağıya aldığımız şiirde Malazgirt Savaşı başlangıç ve bitiş sahneleri itibarıyla bir tablo netliğinde tasvir edilir. Savaş başlamadan Alparslan'ın askerlerine karşı tavrı, giyimi kuşamı, davranışı, Türk

ordusunun/askerinin savaştaki coşkusu ve savaşı düğün telakki etmesi, savaşın sonunda Bizans'ın durumu tek tek dile getirilmiştir.

"Malazgirt'te kutlu Cuma!

Tekbirler arşı deliyor.

Sefer var İklim-i Rum'a

Başbuğ Alparslan geliyor!

Minbere çıktı Alparslan,

Üzerinde beyaz kaftan,

Zafer diledi Allah'tan

Duası kabul oluyor." (Avşar, 1990, s. 52).

Avşar Hoca, bu şiirinde kullandığı *"Bir cuma başladı düğün"* mısraıyla *"Savaş Türk'ün düğünüdür."* sözünü bizlere bir kez daha hatırlatır. Cuma günü başlayan bu düğün Bizans'ın yıkılmasıyla coşkunluğa ulaşır.

Mehmet Avşar, çetin savaşlar görmüş bir "gazi oğlu gazi"nin oğludur. Babası İbrahim'den dinlediği hatıralarda; yıllarca süren savaşlar, vatan ve millet yolunda feda edilen hayatlar ve çekilen hadsiz sıkıntılar vardır. Kuşkusuz bunlar Avşar'ın bilinçaltında yer etmiş ve onu milliyetçi- mukaddesatçı bir çizgiye taşımıştır. Ayrıca vatan ve bağımsızlık için yapılan savaşlar ve mücadelelerle ilgili babasından dinlediği Millî Mücadele, Birinci Dünya Savaşı ve daha eskilere ait kahramanlık hikâyeleri ile aldığı eğitimler onda sarsılmaz bir vatan, millet sevgisi ve tarih şuuru oluşturmıştır.

2. 3. Gazilik ve Şehitlik Değerleri

Danışmend (2019, s. 210) *"İnkârına imkân olmayan bir hakikat vardır: İslamiyet Oğuz Türklüğünden ne kadar kuvvet almışsa, Türklük de İslamiyet'ten o kadar kuvvet almış ve netice itibariyle İslamiyet'i Türklük ve Türklüğü de İslamiyet yaşatmıştır."* der. Bu karşılıklı münasebette elbette birçok amil vardır. Bu amillerden biri de Türklerin cihan hâkimiyeti mefkûresi ile İslamiyet'in cihat anlayışının kaynaşmasıdır.

"Türklerin cihan hâkimiyeti ve mefkûresi ilk defa, büyük bir Türk imparatorluğu kuran Kunlar ile bilhassa onların hükümdarı Mete ile başlar. Bu kudretli imparatorluğun hükümdarları mektuplarının başında *Tanrı'nın tahta çıkardığı...*" (Turan, 1997, s. 83) diyerek *kut* anlayışını ortaya koyarlar. İslam öncesi Türklerdeki bu "kut"sal kavramla birlikte tezahür eden alp tipi, İslamiyet sonrası, İslam'ın cihat anlayışıyla birleşerek "gazi" ve "alp eren/veli" tipine dönüşmüştür (Kaplan, 1996, ss. 112-131). Alp erenler vatan, millet, din ve devlet uğruna canlarını vermişlerse "şehit"lik değeriyle ölümsüzleşmiştir (Bakara- 2/154; Âl-i İmrân-3/169).

Neticede Türk milletinin hayatında kutsal bir yere sahip bu değer, cihangirlik davası taşıyan Türk'ü, İslam'la birlikte *ila-yı kelimetullah* istikametine eviriyor ve "Türkler İslam dini ve medeniyetine girince, maddi ve manevi bir yükselişe eriştikleri gibi kendi cihan hâkimiyeti mefkûrelerini ve dünya nizamı davalarını da orada bulmuş oluyordu" (Turan, 1997, s. 179).

Bu şerefli davada kahramanlık, Müslüman Türkler için "gazilik ve şehitlik" diye iki kutsal mertebeye anlam kazanır. Onun içindir ki analarımız, harbe gönderdiği oğlunu *"Ya gazi ol ya şehit."* diye uğurlar. Oğullarımız da bu yola ibadet vecdiyle yüreklerini serer ve kalırsa gazi, canlarını verirse şehit olur. Dün böyleydi, bugün de böyle. Coğrafyalar değişse de bu anlayış bin yılı aşan bir süredir hiç değişmedi. Türk'ün olduğu her mekânda bu yüksek ideal varlığını

sürdürür. Bugün bu idealin yaşatıldığı yerlerden biri de Anadolu'nun güzel şehirlerinden Osmaniye'dir.

İstiklal Harbi'nde Fransızlara ve işbirlikçisi Ermenilere Osmaniye'yi dar eden, işgalcilere karşı her biri âdeta destan yazan kahramanlarıyla meşhurdur Osmaniye. *Rahime Hatun, Palalı Süleyman* ve *Saim Bey* başta olmak üzere, efsaneleşen birçok kahramanıyla düşmanı yurdundan defeden bu mümtaz şehir; bugün de terörle mücadelede en önde savaşan, şehit veya gazi olan yüzlerce vatansever evladıyla kahramanlığın ne olduğunu yine gözler önüne sermektedir. Bu değerlerle büyümüş biri olan Avşar da hem bu kahramanları hem de en kutsî değerlerimizden olan gazilik ve şehitliği şiirlerinde işler:

"Şehitlerden gazilere selam var,

Gün bu gündür davranmalı silaha!

Gazilik döşümde altın nişandır,

Fransız'a, Ermeni'ye bir daha!" (Avşar, 1999, s. 80).

Mehmet Avşar'a vatanseverlik, her Türk çocuğunda olduğu gibi, kahraman ecdadından mirastır. Bu miras, sadece bu toprağın yiğitlerinden değil, hususi anlamda şairin öz babasından ve dedesinden kalmıştır. Bizim tarih derslerinde okuduğumuz savaşlarda boy göstermiş bir baba ve bir dede... Her ikisi de gazidir. Hatta şairin babası *Kut'ül Amare* savaşında yüzünden yara almış ve şarapnel parçasıyla yüzünün yarısını vatan uğrunda feda etmiştir. Gazilik kavramını ailesinde somut olarak yaşayan Mehmet Avşar, babasına yazdığı şu dörtlüğüyle bunu ifade eder:

"Kut'da esir alıp ehl-i salibi,

Biz olmuşuz bu cephenin galibi.

Gülle yarasını madalya gibi,

Elli yıl başında taşımış babam." (Avşar, 2007, s. 49).

Türk'ün kefeni sırtındadır. Vatan uğruna şehit olmak, Müslüman bir Türk için en büyük şeref nişanıdır. Dinimize göre peygamberlikten sonra en büyük makam şehitliktir. O yüzden, ayrılık acı olsa da vatani hizmetini yapmak için davulla zurnayla, düğün ederek askere giden her gencimiz şehitliği gönülden diler:

"Ben şehit olursam eğer

Kefenim sırtımdadır" der.

Şehadete koşan erler.

Sanki ölüme gülüyor" (Avşar, 1990, s. 52).

Mehmet Avşar al bayrağa al kanlarını veren şehitlere imrenir, onların yanında olmayı ister ve hayatlarının baharında Allah'ı canlarından daha çok sevdikleri için onları kutlar.

"Bayrağımız bir daha renklendi kanınızdan.

Ey şehitler bize de yer verin yanınızdan.

Ne mutlu ki sizlere hayatın baharında,

Rabbinizi daha çok sevdiniz canınızdan" (Avşar, 1997, s. 6).

2. 4. Doğruluk ve Adalet

Doğruluk, dünyadaki bütün toplumlarda ve inançlarda yüceltilen ve öne çıkarılan bir değerdir. Doğru insan olabilmek her zaman ve her yerde en büyük meziyet ve marifetlerden biridir.

“Doğruluk sadece birey için değil toplum için de toplumu oluşturan kurumlar için de olmazsa olmaz değerlerdendir. Bu yönüyle pek çok dünya görüşü için teorik olarak en kıymetli ahlaki değerlerin başında gelmektedir” (Naziroğlu, vd. 2019, s. 141).

Avşar, aşağıdaki mısralarında hak ve doğruluğu, sözünde durmayı her şeyin önüne koyar. Hakkın, doğruluğun ve verilen sözün ucunda ölüm olsa bile yerine getirilmesi gerektiğini vurgular.

“Bizde hak konuşur; hayal, düş olmaz.

Ölürüz de yerde kalmaz sözümüz” (Avşar, 1990, s. 41).

Avşar, bir dostuna kendisinin içinde bulunduğu durumu anlatırken dostunun aradığı doğruluğu öne çıkarır ve kendisinde araması gerektiğini belirtir. İnsanlığın aradığı bu değer Türk milletinin şiarıdır.

“Bir büyük hasretteyim kanayan yara bende

Yitiğin doğruluksa mutlaka ara bende” (Avşar, 1997, s. 6)

Onu tanıyanlar, onun hakkın ve hakikatin sadece sözcüsü ve savunucusu değil bizzat uygulayıcısı olduğunu belirtirler. Ona göre gerçek kulluğun en başat kriteri de doğruluktur. Doğruya gitmeyen yollar insanı gerçek kulluğa götürmez. Şair, bunu bir ikaz üslubuyla karşısındakine şöyle söyler:

“Bir nebzecek olsun, öteyi düşün,

Dengeler bozuksa haraptır işin.

Doğruya değilse eğer gidişin,

Gerçek kul olurum sanma ha, sanma!” (Avşar, 2007, s. 32).

Şairin çok sevdiği bir dostunun (Salih Sefa Yazar) ölümü üzerine yazdığı ağıtta da sözünde durmak ve doğruluk, örnek dost olmanın alameti olarak belirir. Doğruluğu içselleştiren birey, şairin gözünde gökyüzündeki bir yıldız gibidir:

“Mutlak dururdu sözünde,

Doğruluk vardı özünde.

Yıldız gibi gökyüzünde,

Akşam vakti aktı gitti” (Avşar, 2007, s. 59).

Avşar, doğru/dürüst insanları nasıl övüyorsa sözünde durmayan, tutarsız insanları da eleştirmiştir. İnsanın sadece sözünde değil özünde de doğru olması gerektiğini belirterek, *“Lisan-ı hâl lisan-ı kalden evladır”* demektedir (K.K.1). Günlük hayatta insanların doğruyu söyleyip yanlış yapması Avşar’ın anlayamadığı ve çözemediği bir durumdur.

“Bir türlü çözülmeyen muammadır bu hayat.

Doğru söylenir fakat hep ters yönde gidilir.”⁷

Avşar’ın şiirlerinde vurgulanan, öne çıkarılan değerlerden biri de *adalettir*. Bu kavram genellikle “hak” kelimesiyle ifadesini bulur. Hakkın, hukukun, adaletin olmadığı yerde zulüm ve gözyaşı vardır. Adil bir kulluk anlayışı yoksa o toplumda fakir, yetim, garip ve kimsesizler zalimlerin eline düşer:

“Hakkı hakça bilmezse kul,

⁷ Şiir kitaplarında yer almayan “Muamma” adlı şiir Avşar’ın kendisinden alınmıştır.

Boynu bükük yetim, yoksul!

Garip fakir, kimsesiz dul,

Zalimin eline düşmüş” (Avşar, 2007, s. 42).

Şair bazen adaletsizliği, hukuksuzluğu soru sorarak aktarır. Haksızlıkla, rüşvetle, kumarla zengin olanları; devlet düşmanları ve yobazları aslında cevabını bildiği bir soruyla eleştirir:

“Şu rüşvet zengini, malûm kumarbaz,

Kanundan, hukuktan, haktan yana mı?

Şu devlet düşmanı, şu softa yobaz,

Kanundan, hukuktan, haktan yana mı?” (Avşar, 1997, s. 48).

2. 5. Alçakgönüllülük, Kanaatkârlık, Şükür

Alçakgönüllülük, insanın yaratılışından beri manevi yükselişin, hüsn-i niyetin, insanlığın göstergesi olmuş ahlaki bir değerdir. İnsanın günlük ve sosyal hayatta kendisi ve çevresiyle barışını, sağlıklı iletişim kurmasını sağlayan huy, tutum ve davranış; haddini bilme, her nefsi şahsından aziz bilmedir. Aynı zamanda huy; iyiliğin, güzelliğin, erdemin nefse galebe çalmasıdır.

“Alçakgönüllülük, insanı yücelten değerlerin en başında gelenlerinden biridir. Çünkü alçakgönüllü olmadan diğer değerlere ulaşmak imkânsız kabul edilir. İnsanı meleksi kılan alçakgönüllü tavrıdır. Meleği şeytanlaştıran ise kibir ve gururdur. İlk insandan itibaren en büyük günahın ‘gurur’ olduğu anlaşılmaktadır” (Yaman, 2016, ss. 235-236).

Avşar Hoca, günümüzde eşine pek rastlamadığımız türden, gururdan ve kibirden arınmış bir insandır. O, bir müspet eser ortaya koyamayıp hiçbir kıymeti olmayanların “sanatçı, şair, yazar” olarak kabul görüp maddi ve manevi kazançlara boğulduğu popülist dönemlerin adamı olmamıştır. Onun yerinde başkası olsa çok farklı konumlarda olabilirken, o kendi hâlinde ve mütevazı biçimde yaşamayı tercih etmiştir. Maddiyata tamah etmeyen şaire içinde kurduğu sevgi sarayı yetmiştir.

“Hiç sevmedim makam, rütbe, parayı,

İlaç oldum kimde görsem yarayı.

Kurmuşum içimde sevgi sarayı,

Ben kendi hâlimde yaşarım gardaş” (Avşar, 2011, s. 67).

Avşar, kendini gösterme derdi olmayan, gayet alçakgönüllü bir insandır. O, dört tane şiir kitabı yayımlamış, fevkalade güzel şiirlere sahip bir şair olduğu hâlde hiçbir zaman “Ben şairim.” dememiştir(K.K.1). Onun gözünde insanın alçakgönüllü olmasındaki en büyük engel insandaki “ene” kavramıdır. “Nefis” diye de adlandırılan bu kavramla yapılan savaş insanı yüceltir:

“Bu yolda engel yok “ene”yi aş da,

Kalmasın gözlerin elemde, yaşta.

Nefsinle yaptığın çetin savaşa,

Düşüne bir nişan tak da öyle git” (Avşar, 2007, s. 10).

Avşar, benliğini aşan insanı yerden göğe kadar över. Çünkü benliğini alt eden insanın özü merhametle dolar ve o kişi kendini saran zincirlerin üstesinden gelir:

“Benlik engelini selce aşanı,

Özü merhametle dolup taşanı,

Kırıp zincirleri Hakk'a koşanı,

Yerden göğe kadar övesim gelir” (Avşar, 1990, s. 43).

Avşar'ın şiirlerinde işlenen bir başka değer de *kanaatkârlık ve şükürdür*. Ona göre insanın aza kanaat etmesi ve kendine düşen hisseye şükretmesi onun mutlu olmasına kâfidir. Bunun tersi olması durumunda ise *açgözlülük, tamahkârlık, hırs ve kıskançlık* hisleri insanın mahvolmasına yol açar. Kanaat ve şükürün tadı bunların acı meyvelerinden çok daha lezzetlidir. Şair de var olana kanaat eder, başına gelen her şeyi Hak'tan geldiği için rızayla karşılar ve her hâline şükreder:

“Haktan geldi şikâyetim yok şükür,

Aç, açık değilim karnım tok şükür,

Daha ne isterim, Rabbim çok şükür,

Kulağım duyuyor, gözüm görüyor...” (Avşar, 2011, s. 72).

2. 6. Sevgi ve Saygı

İnsanlığın varoluşuna kadar indirgenen sevgi, duygusal ihtiyaçlarımızın en önemlilerinden biridir. Çünkü bizim mayamız sevgiyle karılmıştır. İnsanoğlunun madde tarafı ne kadar dolu olsa da terazinin diğer tarafındaki ruhta sevgi olmadığı sürece dengeler hep bozuk olacaktır. Sevgi, dünyanın yaratılma gayesi, hayatın anlamıdır. “Levlâke levlâkle mahalaktü'l-eflak” (Sen olmasaydın kâinatı yaratmazdım.) El Aclûni, 1988, s. 335) kutsi hadisinde belirtildiği üzere kâinatın yaratılmasının sebebi Allah'ın Hz. Peygamber'e muhabbetidir. Yediden yetmişe hepimiz sevmek ve sevilmek isteriz. Seven ve sevilen insanlardan oluşan toplumda ise acılar, hüznler, savaşlar ve gözyaşı olmaz.

Türk kültüründe sevginin merkezi ve sevgilinin mekânı gönüldür⁸. Gönülün hakiki sahibi, Mutlak Sevgili Yaratıcı'dır. İnsanların gönlünü kırmak büyük günahtır. Bu yüzden hem dünyevi hem ledünni şiirimizde en çok öne çıkarılan hususlardan biri gönüldür. Onlarca deyim ve atasözünde geçen gönül kelimesi, birçok şairimizin şiirinde de boy verir. Bu şairlerden Yunus Emre gönle girmeyi şöyle şiirleştirir:

“Yunus Emre der hoca

Gerekse var bin Hacca

Hepisinden iyisi

Bir gönüle girmektir” (Aksakal, 2005, s. 71).

Yunus'un anlayışında, bir insanın gönlüne girmek ve onun sevgisini kazanmak bin kez hacca gitmekten evladır. Yine Yunus “*Bir kez gönül yıktın ise/Bu kıldığın namaz değil...”* (Aksakal, 2005: 13) diyerek gönül kavramının değer ölçüsünü ortaya koyar. Sekiz asır sonra Mehmet Avşar da sevgiyi ve gönülü Yunus'un penceresinden görür:

“Sımsıcak hasretle tutuşsun eller,

Yunusça konuşsun, Yunusça diller.

Bir sevgi selinde yetişen güller,

Gönülden gönüle yollansın da gör” (Avşar, 1999, s. 17).

⁸ Türk şiirinde “gönül”le ilgili olarak Banarlı'nın “Türkçenin Sırları” kitabındaki “Gönül Sözüne Dâir” yazısı okunursa konu daha iyi anlaşılır (Banarlı, 2007: 80-84).

Şair, gerçek sevgilerin peşindedir. Nizam-ı âlemin gerçek sevgilerin üzerine kurulduğunu bilir. İnsan eğer bu sevgilere sırt çevirecek olursa ona bütün ufaklar dar gelecek, hiçbir şey onu mutlu etmeye yetmeyecektir:

“Değişmez nizam bu, yerli yerince,

Ve kılıçtan keskin, inceden ince,

Gerçek sevgilere sırt çevirince,

İnsana, ufuklar bile dar olur” (Avşar, 1990, s. 13).

Sevginin hemen yanında duran bir değerimiz daha var: *Saygı*. Milletimizin dilinde *sevgi-saygı* ikilisi hep yan yana söylenegelmiştir. Temel ahlaki değerlerimizden olan saygı, toplumumuzda özellikle büyüklerin küçüklerden beklediği bir değerdir. Büyüğüne saygı, küçüğüne sevgi gösteren toplumlarda sağlıklı bir kültür aktarımı olur, nesiller arası çatışmalar olmaz. Saygı sevgiyi, sevgi de saygıyı artırır. Bu iki değer ahenkle birbirini tamamlar. Avşar’ın şiirlerinde saygı, büyüklerle gösterilen hürmettir. Şair, nur yüzlü bir yaşlı görse saygıyla onun elinden öpmek, hüznüne ortak olmak ister. Ayrıca saygısızlığa tahammülü yoktur; olumsuz tavırlar sergileyenleri saydıktan sonra, yaşlılara saygı göstermeyenleri boğazından sıkıp boğmak ister.

“Ne zaman nur yüzlü bir yaşlı görsem,

Sarılıp elinden öpesim gelir,

Çocuk gibi mahzun hâlini sezsem,

Hüznü gözlerinden kapasım gelir.

...Yaşlıya saygıda kusur edenin,

Boğazını sıkıp boğasım gelir” (Avşar, 2011, s. 46).

Saygısızlık ise şairi hiddetlendirir. Anasını, babasını gözetmeyen; en azından ayda bir olsun onların hâlini hatırlı sormayanlara *“Yazıklar olsun!”* diye yüklenir.

“Bayramda, kandilde öpüp elini,

Coştur gönüllerde sevda selini.

Ayda bir defacık olsun hâlini,

Soramazsan sana yazıklar olsun!” (Avşar, 2007, s. 46).

Herkes saygı gösteren Avşar Hoca’ya çevresindeki insanlar da hep saygılı davranmıştır. Hoca’nın *“Benim bulunduğum yerde kimse kötü söz ve küfür edemezdi. Benden büyük bile olsalar benden çekinirlerdi.”* (K.K.1) demesi onun her ortamda saygı duyulan biri olduğunu gösterir. İsmet İpek bu hâli şöyle ifade eder: *“Avşar Hoca, bulunduğu mecliste; mütevazı tavrı, hoşgörülü düşüncesi ve güçlü inancı neticesinde daima saygı uyandırmıştır. Olgun kişiliği ve yerinde öğütleri nedeniyle onun ‘Son Derviş’ olduğunu söyleyenler vardır”* (İpek, 2019, s. 54).

2. 7. Sorumluluk, Diğerkâmlık ve Hoşgörü

Bir değer olarak *sorumluluk*, kişinin kendi davranışlarının ve kendisine bağlı olarak gerçekleşen olayların sonucunu üstlenmesi olarak tanımlanabilir. Sorumluluk duygusuna sahip bir kişi davranışlarını kendi muhakemesi, isteği ve iradesiyle gerçekleştirip sonuçlarından dolayı da kendisine, başkalarına ve Rabbine karşı hesap verebilir, en azından böyle bir hesabın verileceği duygusuyla davranır (Kaymakcan ve Meydan, 2020, s. 259).

Mehmet Avşar, sorumluluk duygusunu her hücrelerinde taşıyan, derdi olan bir şairdir. Bugünün “*Bana dokunmayan yılan bin yaşasın.*” diyen zihniyetine mukabil, içinde yaşadığı asrın sancısını derinden hisseden; vatanın, milletin çektiği sıkıntıdan sorumluluk duyan bir şairdir.

“Beynime bir asrın sancısı düştü.

Kimi elem verdi, kimi bölüştü.

Rahmet bulutları bir akşamüstü,

Getirmiş gül kokan sevdalarımı” (Avşar, 2007, s. 24).

Sorumluluk, insani, vicdani ve ahlaki bir duruştur. Bu duruş, toplumun da kalitesini etkiler. İnsanlara karşı sorumlu davranan birey; bir parçası olduğu, içinde yaşadığı topluma da değer katar. Aksi hâlde sorumsuzluk, başka sorunları da beraberinde getirir. Bugün yaşadığımız birçok meselede aslında birilerinin yapması veya yapmaması gereken bir sorumluluğun olduğu gerçeği yatmıyor mu? Akarsu, bu durumu “*Ahlakça sorumluluğu olmayan insanın ahlakından da söz edilemez.*” (1982, s. 17) diyerek vurgular.

Avşar Hoca, sorumluluk duygusunun bütün insanlarda olmasını bekler. “*Olmalısın*” adlı şiirinde bu gereklilik üzerinde durur. Ona göre insan, kim olduğunu, niye yaşadığını bilen bir sorumlulukla yaşamalıdır:

“Kimsin, neyin nesisin?

Birisi olmalısın.

Bu toprağın ölüsü,

Dirisi olmalısın!” (Avşar, 2007, s. 50).

Bizim toplumumuzun geleneksel değerlerinden biri de diğerkâmlıktır. TDK Türkçe Sözlük’te “Özgecilik” şeklinde tanımlanan (2005: 522) kavramın günlük hayattaki tutum ve davranış olarak karşılığı, “başkalarının yararını da kendi yararı kadar gözetme ya da diğer insanlara maddi veya manevi kişisel çıkar gözetmeksizin yararlı olmaya çalışma ve bencillik karşıtı hareketlerde bulunma, başkalarını da kendisi kadar düşünme, başkalarını da kendisi kadar sevme anlamında” (<https://www.turkedebiyati.org/digerkam-digerkamlik-nedir/#:>)dır. Ancak diğerkâmlık günümüzde maalesef yozlaşan, kaybolmaya yüz tutan değerlerimizdendir.

Diğerkâmlık birlikte yaşamının getirdiği bir değerdir. Bir arada yaşayan insanlar her şeyden önce diğerine saygı göstermek, kendisi gibi diğerinin haklarını da kollamak ve korumak, birbirine güvenmek zorundadır. Güvenin olmadığı bir toplumda, hayat çekilmez bir hâl alır, insanlar kalabalıklar içinde yalnızlaşır. İnsanlar sürekli olarak ne zaman, nerede başlarına ne geleceğini düşünmekten psikolojik sorunlar yaşar ve hasta olur. Aslına bakacak olursak günümüzde durum pek farklı değildir. Aynı apartmanda yaşayıp kapı komşusundan haberi olmayan bir toplum hâline geldik.

Sağlıklı bir toplumun temel dinamiklerinden olan diğerkâmlık, en güzel tanımını Hazreti Peygamber’in hadislerinde bulmuş, sosyal hayatta insanların düstur edinmesi gereken bir davranıştır:

“Sana yapılmasını istemediğin şeyi sen de başkalarına yapma.” (Hadislerle İslam, 2020: 616) ve *“Hiçbiriniz kendisi için sevdiğini (istediğini)(Müslüman) kardeşi için de sevmedikçe iman etmiş olamaz”* (Buhârî, 2008, s. 74).

Hadisi şeriflerde belirtildiği üzere insana yakışan davranış, kendisiyle başkaları arasında fark gözetmemesidir. Öyle ki gerçek Müslüman olabilmenin şartı bile buna bağlanmış ve ahlak ile iman arasında doğrudan ilişki kurulmuştur.

Kendini başkasının yerine koyabilen kişi, yaşadığı toplumda iletişim sorunu ve çatışma yaşamaz. Böyle bir kişi kendisiyle barışık olduğu gibi çevresiyle de barışık olur. Çevresi ve kendisiyle barışık olan kişi ise mutludur, çevresine de mutluluk saçar. Boşa dememişler “Gül bahçesinden gül kokusu gelir.” diye.

Avşar; diğerkâmlığın kalmadığıyla ilgili eleştirilerinden birini, en çok bilinen şiirlerinden Çınarın Feryadı’nda yapar. Çınar’a seslenen Avşar, “*Ancak, balta sapı senden olmasa / Kırılmazdı kolun, kanadın çınar*” (Avşar, 2011, s. 25) diyerek kendinden olanların, kendi canından kanından olanların ona başkalarından daha fazla kötülük yaptıklarını belirtir.

Avşar, diğerkâmlık vurgusu yaptığı bir başka dördlüğünde, dostunun vurduğu hançerin yarasına ilacın kâr eylemeyeceğini belirtir. Dost bildiği onu düşman gibi hançerlemiştir. Oysa böyle bir davranışı kimse istemez.

“Bakamadım şehidime, sayırma,

İlaç kâr eylemez, dinmez ağrıma,

Dost bildiğim hançer vurdu bağrıma,

Kesti düşman gibi yollarımı oy” (Avşar, 2011, s. 32).

Avşar, bir başka dördlüğünde insanların benliğinden, özünden kopmasından, ikiyüzlü davranmasından şikâyet ederek, bu tür dostları yüzünden hayattan yıldıgını, yaşama sevincini kaybettiğini, bu durumların içini doldurduğunu, dördlükte de bunları dile getirdiğini belirtir. Avşar’ın yıldıgını belirtmesi, yukarıdaki toplumdaki güvenle ilgili tespitlerimizin doğruluğunu ve haklılığını göstermektedir.

“Kim koparsa benliğinden, özünden,

Hayır gelmez riya yüklü sözünden.

Yılğınım vefasız dostlar yüzünden,

Hitap dilimdedir doldum efendim” (Avşar, 2011, s. 71).

Avşar, bir şiirinde ise tabiri caizse işin iyice zıvanadan çıktığını, şehitlerin gazilerin unutulduğunu, yalanın gerçeğin önüne geçtiğini ve katillerin affedildiğini belirtmektedir. Bu tür davranışlarla herhâlde hiç kimse muhatap olmak istemez. Ancak şu bir gerçek ki söylenenlerin hepsi ülkemizde yaşanan durumlardır.

“Unutuldu şehit, gazi olanlar.

Gerçeği susturdu şirret yalanlar.

Affedildi nice katil yılanlar.

Acayip hâllerden hâllere düştük” (Avşar, 2011, s. 175).

Diğerkâmlık, tek başına olabilecek bir tutum ve davranış değildir. Bir kişinin diğerkâmlık gösterebilmesi için hoşgörü sahibi de olması gerekir. Yani terazinin bir kefesinde diğerkâmlık varsa diğer kefesinde vefa veya hoşgörü olmalıdır. Karşısındaki insanın hatalarını hoş göremeyen, hataları biriktiren bir insandan diğerkâmlık beklenemez. “Hoşgörü, farklı olan her şeyi anlayışla karşılayabilmedir” (Durbilmez, 2003, s. 11).

Müslüman Türk anlayışında hoşgörü, ilahi bir membaa dayandırılır. Bir Müslüman; Allah için sever, Allah için bütün canlılara hoşgörü nazarıyla eğilir. Yunus’un “...*Yaradılanı hoş gör/ Yaradan’dan ötürü*” (Aksakal, 2005, s. 13) sehl-i mümtenisini ile bayraklaşan hoşgörü değeri, Mehmet Avşar’ın dizelerinde de yerini bulur. Atalardan gelen söz mirasıyla Avşar Hoca, en küçük canlılardan olan karıncayı bile hor görmez, hoşgörüyle karşılar:

“Atalar ne güzel söylemiş, bakın!

Karıncayı bile hor görme sakın!” (Avşar, 2007, s. 33).

Mehmet Avşar, bir dostuna seslendiği şiirinde de “Beşer şaşar.” sözünü hatırlatırcasına insanın da hata yapabileceğini söyler. Bundan dolayı da dostunun hoşgörüsüne tevazuuyla sığınır şair:

“Bu dünyada garip insan misali,

Bazan kalkar bazan düşerim gardaş.

Bir kusur mu ettik bilemem amma,

Ben de senin gibi beşerim gardaş” (Avşar, 2011, s. 67).

2. 8. İyilik ve Yardımseverlik

Bireyselleşmenin kutsandığı günümüzde, toplumumuzun refahı için en acil ve başta gelen konu, toplumsal anlayışı ve hareket uyumunu sağlamaktır. Bir insanın kendisi dışında başka bir insana iyilik yapması, toplumsal huzur ve refah için atılacak en önemli adımdır (Yaman, 2016: 190). Ancak bugün, her şeyde olduğu gibi, yaptığımız iyiliklerde de reklamı ve kendimizi öne çıkarır olduk. Osmanlının her mahalleye diktiği sadaka taşlarında alan el veren eli görmezdi; alan mahcup, veren mağrur olmazdı. Bu insani zarafeti ancak ecdadı överken zikredebiliyoruz. Hâlbuki şimdi iftar çadırlarının önünde veya birilerine yardım ederken milletin gözüne sokarcasına pozlar verip sosyal medyada parlak fotoğraflarla yaptığımız iyiliği dünyaya sunma yarışındayız. Belki de *“Bakın ben iyiyim, yardımseverim.”* tablosu çizip bir bakıma egomuzu tatmin ediyor, iç dünyamızda rahatlıyoruz. Hâlbuki iyiliğin özü, esası hiçbir karşılık beklememektir.

İnsan olarak sadece kendimizden değil, çevremizdeki insanlardan da sorumlu olduğumuzdan iyilik ve yardımseverlik anlayışını yaşatma yükümlülüğümüz var. Çaresiz kalıp feryadı göklere çıkan muhtaçları, mazlum, yetim ve yoksulları da iyilik ve yardımlaşmayla kuşatırsak gerçek insan oluruz. Mehmet Avşar toplumdaki bu insanların bir “emanet” olduğunu düşünür ve üstümüzdeki bu vebalin ağırlığını vurgular:

“Feryadı gökleri tutmasın kulun,

Dindir acısını yetimin, dulun.

Hakk’ın emaneti bunca yoksulun,

Mazlumun hakkını vermeden gitme!” (Avşar, 2007, s. 19).

İstiklal Şairimiz Mehmet Akif merhumun düşünce tarzını Mehmet Avşar’da da görürüz. Hatırlanırsa Akif, “Seyfi Baba”nın aç, sefil ve perişan hâlini görünce *“Ya hamıyyetsiz olaydım, ya param olsa idi!”* (Ersoy, 1987, s. 71) derken Avşar Hoca da bu istikamette şöyle der:

“Bütün dünya benim olsa da versem,

Her çeşit nimeti önüne sersem,

Nerede aç, sefil bir yetim görsem,

Gün olup üstüne doğasım gelir” (Avşar, 1990, s. 43).

Avşar Hoca, milletin hâlini anlamayanlara, gördüğü yerde yaraları sarmayanlara, insanların derdini dert bilmeyenlere yüklenir:

“Milletin çektiği bunca cefayı,

Göremezsen sana yazıklar olsun!

Gördüğün her yerde derdi, yarayı,

Saramazsan sana yazıklar olsun!" (Avşar, 2007, s. 46).

2. 9. Zamanın Kıymetini Bilme

İnsanın hayatındaki en değerli varlığı olmasına rağmen, en hovardaca harcadığı varlığı "zaman"dır. Bu durumda, insanın zaman konusunda duyarsızlığı yanında, belli bir yaşa kadar geçen zamanın pek de farkında olmaması da etkindir. Özellikle gençlikte kıymeti bilinmeyen zaman, sonrasında tatlanan, hasretle yâd edilen bir değerdir. Allah (c.c.), Kur' an-ı Kerim'de *"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir."* (Asr-103/1-2) diyerek zaman üstüne yemin etmiştir.

İnsan hızla geçen zamanın pek farkına varmasa da geçen zaman insanda mutlaka bir iz bırakıyor. Bu izler ise ancak belli bir yaştan sonra fark ediliyor. Avşar, aşağıdaki dörtlükte bu duruma vurgu yapıyor:

"Yıllar rüzgâr gibi geçip giderken,

Herkese bir nişan takmakta zaman.

Ömür sonbaharda yaprak misali,

Estikçe dallardan dökmekte zaman" (Avşar, 1990, s. 71).

Avşar Hoca, Asr suresinden hareketle ziyan içindeki insanı uyatarak gafletten uyanmasını ister. Zamanı geçtikten sonra pişman olmanın insana bir şey kazandırmayacağını vurgular.

"Gönül gaflettesin uykudan uyan,

Dilde tespih olsun "âh, âh"lar artık.

Zevk-i sefa ile geçerse zaman,

Kurtaramaz seni "vah, vah"lar artık" (Avşar, 2007, s. 44).

Yukarıda belirtildiği üzere Avşar da farkına varmadan geçen çocukluğunu özlemle yâd etmekte, zamana hükmedemediğinden ve geçen günleri, çocukluğunu bir daha yaşayamayacağından hayıflanmaktadır. Herkes gibi o da çocukluğuna doyamaz fakat yapılabilecek bir şey de yoktur. Çünkü zaman geçmiştir ve geri döndürülemez.

"Sözüm geçmedi zamana.

Doyamadım kana kana.

Kafdağı'nın ta ardına,

Koştı gitti çocukluğum" (Avşar, 2011, s. 141).

Bugün zamana yaptığımız en büyük haksızlıklardan biri de önüne "boş" sıfatını eklemektir. Hâlbuki anlamsız o kadar şey varken bu sıfatı koyacağımız en son kelime "zaman"dır. Zamane insanı, dolu dolu yaşanan bir hayatın anlamlı olduğunu her nefesinde idrak etmelidir.

Günümüz insanının "boş zaman"larında yaptıkları da Avşar'ın canını sıkır. Hayırlı işler için ayıramadığı(!) zaman sermayesini malayani şeylere harcayanları genellikle kahvehanelerde görür ve üzülür. Tıklım tıklım dolan kahvehaneleri; zamanın boğazlandığı, vaktin öldürüldüğü bir "mezbaha"ya benzetir.

"Tütünden sararıp solmuş kahveler.

Yine tıklım tıklım dolmuş kahveler.

Zamanı öldürür, vakti boğazlar.

Sanki mezbahane olmuş kahveler" (Avşar, 2007, s. 79).

2. 10. Ümit

Ümit/umut insanın gelecek zamanla ilgili hayatına dair olumlu beklentileridir. İnsanın geleceğe dair umutları tükenmişse mutlu ve sağlıklı olması da mümkün değildir. Bu yönü itibarıyla ümidi mutluluğun kaynağı, bir başka ifade ile ön şartı olarak kabul edebiliriz.

Ayrıca ümit insanın kendini geliştirmesini ve düzeltmesini sağlar. Zor zamanlarında insanı hayata bağlayan, geleceğe taşıyan duygu, hayatın katığıdır umut. Bu duyguyu yaşayan, bilen Avşar; kara günün kararip kalmayacağını, feleğin bir gün kendine de güleceğini belirterek geleceğe ümitle bakar.

Avşar'ın beklentisi kendisi ile ilgili değildir. Onun en büyük derdi, vatan ve millettir. Bundan dolayı Avşar Hoca'nın hayattaki en büyük muradı, Türk milletinin ve devletinin içinde bulunduğu kötü durumdan kurtulup eski ihtişamlı günlere dönmesidir. Avşar bugünlerin bir gün geleceğiyle ilgili ümidini asla kaybetmez. Bu durumu aşağıdaki dörtlükte açıkça görürüz:

"Ümitsiz yılların yorgun deminde,

Sanma her mevsim kış, yağan kar olur.

Bakarsın bir sabah ufukta güneş,

Yükselir; âlemde her şey var olur" (Avşar, 2011, s. 97).

En zor zamanlarımızda, çaresiz kaldığımız anlarda, ayakta kalmamızı sağlayan, tutunduğumuz son dal içimizde yaşattığımız ümittir. Ümit ise aslında yaratıcıya, Allah'a olan güven, teslimiyet ve tevekküldür. Ümit ve ümitsizliğin insanı ne hâle getirdiğini M. Akif gayet net özetler:

"Ye's öyle bataktır ki; düşersen boğulursun.

Ümîde sarıl sımsıkı, seyret ne olursun!

Azmiyle, ümidiyle yaşar hep yaşayanlar;

Me'yûs olanın rûhunu, vicdânını bağlar" (Ersoy, 1987, s. 209).

Çaresizliğin farkında ve bilincinde olan Avşar; aşağıdaki dörtlükte bir yerde acziyetinin farkında olarak kadere sığınır, bir başka ifadeyle "Allah var, keder yok." der. Ona göre, her zaman bir ümit vardır çünkü Müslüman ümitsiz olmaz. Her şeyin bittiği yerde "Allah kulunu darda koymaz; kul sıkışmazsa Hızır yetişmez."

"Ezelin, ebedin her noktasında,

Değişmez, ilâhî ferman konuşur.

Ümidin, her şeyin bittiği anda,

Yetişir, bir başka derman konuşur" (Avşar, 1990, s. 61).

Yukarıda da belirtildiği üzere Avşar'ın gelecekle ilgili beklentisi, Müslüman Türk milletinin bir gün yine güneş gibi dünya ufkunda doğması, dünyaya hükmetmesi, adalet dağıtması ve dünyayı düzene koymasıdır. Bu bağlamda "ümit"ini "güneş"le simgeleştirmiştir. Onun, ilk yayınlanan şiiri "*Bir Güneş Doğacak*"ta da aşağıdaki dörtlükte görüleceği üzere durum aynıdır.

"Bir güneş doğacak, ulvî zamanın

Günahlar uçacak karanlığından

Ey nurlu huzmeler, ruha uzanın

Siyah bulutların aralığından" (Avşar, 1990, s. 62).

Doğup yayılması sürecinde dünya üzerindeki etkisinden dolayı İslam dininin güneşe benzetilmesi yaygın bir kullanımdır. Avşar'ın, Müslüman olduktan sonra İslam'ın Türklerle özdeşleşmiş olmasından dolayı böyle bir teşbihte bulunmuş olması muhtemeldir.

Avşar, her şeyin bir başlangıcının ve sonunun olduğunu, âlemin de buna uymak zorunda olduğunu, dünya üzerine çöken bu karanlığın da ebedî olarak süremeyeceğini, devrin/talihin mutlaka bir gün yine Türk milletine güleceği ümidini daima taşır.

"Güneş bu: Yükselir, ferman dinlemez,

Âlem boyun eğer ister istemez,

Karanlık, yıllarca devam edemez,

Elbet, felek bize bir gün yâr olur" (Avşar, 2011, s. 97).

Şair *"Sakin ha kapılma haramdır yeis..."* (Avşar, 2007, s. 11) diyerek ümitsizliğin, yeisin haram olduğunu söyler. Bir din dersi öğretmeni olan Avşar, Kur'an'da *"Kâfirlere başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."* (Yûsuf, 12/87). *"De ki: Ey kendilerinin aleyhine aşırı giden kullarım! Allah'ın rahmetinden ümidinizi kesmeyin. Şüphesiz Allah, bütün günahları affeder. Çünkü O, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir."* (Zümer, 39/53) ayetlerinde belirtildiği üzere Müslümanlar için ümitsizliğin yasaklandığını bilir. *"Allah'tan ümit kesilmez."* diye bir ulu sözümüz vardır. O hâlde her şeye rağmen ümitli olmak gerekir. Karanlığın en yoğun olduğu an şafağın en yakın olduğu andır. Bu bağlamda Avşar Hoca bir gün Türk milletinin talihinin mutlaka tersine döneceğine inanır.

2. 11. İnsanlık

Bizim inancımıza göre insan, eşref-i mahlûkat, yaratılmışların en şerefliisidir. O hâlde "insanlık"; bu varlığın/insanın özündeki cevhere uygun olarak yapmış olduğu, şanına yakışır şerefli düşünce, tutum ve davranışlar olmalıdır. Bu tür tutum ve davranışlar ise doğru sözlü olmak, dürüst olmak, verdiği sözü tutmak, insanlara zulmetmemek, muhtaç olanlara yardım etmek, elindekini ihtiyacı olanlarla paylaşmak vs.dir. Eğer bu tür tutum ve davranışlara sahip değilseniz sizin sahip olduğunuz malın, mülkün, paranın bir önemi yoktur. Modern insanın birçoğunun sahip olduğu imkânların ve gösterdiği davranışların insanlıkla bağdaşmadığı da aşikârdır. Oysa yaratıcı her şeyi insan için yaratmıştır. Avşar aşağıdaki dörtlüğünde insanlığı olmayanın hiçbir şeyi olmadığını belirtir:

"Hanın, hamamın var dayın var senin,

Dükkânın, tezgâhın, payın var senin,

Dünya senin olsa ne çıkar bundan,

İnsanlığın yoksa neyin var senin?" (Avşar, 2011, s. 198).

Avşar'ın değerlendirmesinden hareketle *"İnsanlık: Birçok sıfırın önündeki '1' rakamıdır."* O yoksa geriye kalan, anlamsız bir yığından ibarettir. Yani insanlık yapamadıktan sonra sahip olduğunuz ve yaptığınız hiçbir şeyin kıymeti yoktur.

Şairin *"İnsanlık"* başlıklı şiiri bu konuda ufkumuzu açıyor. Önce insanların fotoğrafını çeken Avşar Hoca; ikinci dörtlükte ise insanlık adına verilen sözlerin, atılan imzaların suya atılan imza niteliğinde olduğunu, günümüz insanının gönlünün karardığını ve sınıfta kaldığını belirtmektedir.

"Yücelerden habersiz,

Cüce cüce insanlar.

Varda, yokta kararsız,

Nice nice insanlar...

Şimdi neden insanlık?

Suda imza bir anlık,

Gönül ufku karanlık,

Gece gece insanlar..." (Avşar, 2007, s. 37).

Çekilen fotoğrafta, özlemle aranan yüce insanları ve onların insanlığını göremiyoruz. Şair de onların nerede, hangi kuytuda olduklarını soruyor:

"Gözler, kalpler uykuda,

Ümit bir damla suda.

Acep hangi kuytuda,

Yüce yüce insanlar?" (Avşar, 2007, s. 37).

İnsan, etrafında küçük küçük halkalar oluşturur. Bu halkaların en sonuncusu ve en büyüğü insanlık halkasıdır. Bu halkaya vasıl olup insanlığını tamamlayan insan "bir" ediyor. Bu "bir"leri bulana ve çoğaltana kadar her şair gibi Mehmet Avşar da sormaya devam edecek: *İnsanlık nerede?*

SONUÇ

Şiirlerde işlenen değerler genelde bizim toplumumuzun ortak değerleri olmakla birlikte özeldir elbette Avşar'ın kendince öne çıkardığı değerlerdir. Ancak bu değerleri şiirlerinde işlerken Avşar'ın niyeti ve amacı sadece kendi duygularını, düşüncelerini dile getirmek değildir. Avşar'ın en önemli amacı millî ve manevi değerlerimiz konusunda topyekûn yaşadığımız çöküşe "dur" diyebilmektir. Bir ülküye, adanmış bir ruha sahip bir dava adamı olan Avşar'ın şiiri, her gün biraz daha avuçlarımızın içinden kayıp giden insanımızla ilgili ve bizi biz yapan, toplumumuzu ayakta tutan değerlerimizin hayatımızdan çıkışı karşısında bir şeyler yapmanın, kıyama durmanın sesidir/çılgılığıdır.

Mehmet Avşar, son dönem edebiyatımızın önemli şairlerindendir. Değerlerine bağlı, vakur, mütevazı "Müslüman Türk insanı" tipinin bütün özelliklerini şahsiyetinde ve şiirlerinde mezcetmiş biridir. O, söyledikleri, yaptıkları ve yaşantısıyla minyatürlerden çıkmış gibidir. Her ne kadar şiirlerinin yapısı benzemese de Avşar'ın vatan, millet ve değerler konusundaki hem günlük hayattaki şahsi tavrı hem de şiirlerinde işlediği temalar bize Akif'i hatırlatmaktadır. O, Mehmet Akif'in şiirlerinde bahsettiği Asım'ın neslinin yakın dönemde yetişmiş müşahhas tipidir.

Bu makalede eğitimci/öğretmen bir şair olan Mehmet Avşar'ın şiirleri değerler yönünden incelenmiş; 131 şiir ve müstakil 98 dörtlükte 21 farklı değer tespit edilmiştir. Bu değerlerin içinde millî ve manevi özellikte olanlar oldukça fazladır. Şairin hem din dersleri öğretmeni hem de babasının, dedesinin savaşlar görmüş gazilerden olması onun bu değerlerde yoğunlaşmasına sebeptir. Şairin, ülkemizin 20. yüzyılın ikinci yarısında geçirdiği çalkantılı süreçte milliyetçi ve mukaddesatçı tarafta saf tutması da bunda etkilidir. Allah ve peygamber sevgisi, vatan ve millet sevgisi, gazilik ve şehitlik kavramları şiirlerde işlenen başlıca değerlerdir. Bu millî ve manevi değerlerle birlikte doğruluk, adalet, alçakgönüllülük, kanaatkârlık, şükür, sevgi, saygı, sorumluluk, diğerkâmlık, hoşgörü, iyilik, yardımseverlik, zamanın kıymetini bilme, ümit, insanlık gibi evrensel değerler de Avşar'ın şiirlerinde işlenmiştir.

Avşar Hoca bazı şiirlerinde sadece bir değere yer verirken bazılarında ise birkaç değere temas etmiştir. Hatta bazen birden çok değer bir dörtlüğün içinde de görülebilmektedir. Çalışmamızda, bu gibi durumlarda birkaç değerden hangisi öne çıkmışsa o vurgulanmıştır. Tespit edilen değerlerin bulunduğu dörtlükler yalnızca yukarıda verilen örnekler değildir. Bütün örneklerin

verilmesi böyle bir çalışmanın hacmini aşacağından sadece birkaç örnekle yetinilmiştir. Değerler, bazen değer ismiyle açıkça söylenirken bazen de bu değerler isim verilmeden örtülü bir biçimde şiirlere sindirilmiştir. Burada şair değeri/değerleri sezdirerek okuyucuya iletmekte dir.

Avşar, şiirlerinde okuyucuya vermek istediği değerleri genellikle nasihat üslubuyla verir. Bu nasihatler, şairin ilk kitaplarında bir heccav diliyle tarizli ve serttir. Son kitaplarında ise -özellikle “Gül Sevdası” kitabında- daha yumuşak ve duygusal bir şekle döner. Bu durumu, şairin yaşının ilerlemesiyle birlikte ruhi dinginliğe yönelmesi biçiminde açıklamak mümkündür.

Avşar’ın şiirlerinde hayalî ve afaki unsurlar oldukça azdır. Şair, yaşadığı gerçek hayatı şiirlerine yansıtmıştır. Bunu yaparken bu hayatı ve olayları kendi gözlem gücüyle şiirine taşımıştır. Dolayısıyla onun şiirlerindeki değerler çoğunlukla somut hâldedir, hayatın içinden gelir ve gerçek hayat sahneleridir. Bu, değerlerin okuyucu tarafından kolayca benimsenmesini sağlayan bir husustur. Şiir sanatının, şiir dilinin toplum üzerindeki etkisinden faydalanmak isteyen Avşar; yaşadığı olaylar, gördüğü tutum ve davranışlarla ilgili duygu ve düşüncelerini, görüşlerini şiirlerinde anlatmış, böylece sanatını sosyal fayda için kullanmıştır. Avşar’ın şiirlerinde değerlere bu kadar yer vermesinin sebebi ise değerlerin, toplumun birlik ve beraberliğini sağlamadaki fonksiyonudur.

Şiir türünün değerler aktarımında ne kadar önemli olduğu malumdur. İçerisindeki ölçü, kafiye gibi ahenk unsurlarıyla zihinde kolayca saklanabilen ve insanın duygu dünyasına seslenen şiir türü, değerler mevzusunda çok faydalı bir araçtır. Avşar’ın şiirleri de özellikle farklı eğitim kademelerindeki ders kitaplarında yer alabilecek özelliklere sahiptir. Sade bir dil ve akıcı bir üslupla bezenen bu şiirleri genç neslin okuması, hissetmesi veya aklında tutması onların hem dil gelişimlerine hem de değerler dünyasına katkılar sunacaktır.

Avşar’ın şiirinde billurdan bir Türkçe, hece vezninin ahengiyle birleşir. Bunun neticesinde şiirlerinin okurken sizi yormayan, dinleyeni sıkmayan, gönülde ve zihinde farklı tatlar bırakan bir yapısı vardır. Bu şiirlerin dörtlüklerinin yapısal ve tematik bütünlüğü okurken bir türkünün nağmelerine dönüşür. Bu nağmelerde sözcükler, yerlerine tam oturur; ne bir eksik ne de bir fazladır. İşte bunlar, Avşar Hoca’nın Türkçenin en büyük şairlerinden olan Bahtiyar Vahapzade’yi *hoş hayretlere düşüren* özellikleridir.

Avşar Hoca’nın şiirlerinin ve edebî kıymetinin farklı yönleriyle incelenmesi de ayrı bir gerekliliktir. Bu gereklilik bu alanda çalışanlar için yeni kapılar açacak; böylelikle Mehmet Avşar, edebiyat dünyasında hak ettiği seçkin yerini alacaktır. Avşar’ın hem dinî hem millî değerlerle ilgili bunca çırpınısının altında yatan temel hareket noktası ise her Müslüman’ın vazifesi olan “emri bilma’rufnehy-i anilmünker” (iyiliği emredip kötülükten nehyetmek emri)dir.

KAYNAKÇA

- Akarsu, B. (1982). *Ahlak öğretileri*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Aksakal, A. A. (2005). *Yunus Emre’den altın öğütler*. İstanbul:Kozmik Kitaplar.
- Alptekin, A. B. (2011). *Âşık Veysel, Türk’üz türkü çağırırız*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Avşar, M. (1990). *Çınarın feryadı*. Osmaniye: Çataloluk Yayınevi.
- Avşar, M. (1997). *Dörtlükler*. Osmaniye: Can Matbaacılık ve Yayıncılık.
- Avşar, M. (2007). *Gül sevdası*. Osmaniye: Çegen Yayınları.
- Avşar, M. (2011). *Zamana mühür vurmak*. Osmaniye: Osmaniye Belediyesi Kültür Yayınları.
- Banarlı, N. S. (2007). *Türkçenin sırları*. İstanbul: Kubbealtı Neşriyatı.
- Danişmend, İ. H. (2019). *Türkler ve Müslümanlık*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

- Durbilmez, B. (2003). *Türk halk kültüründe hoşgörü*. Kayseri: Bizim Gençlik Yayınları.
- El Aclûni, İsmail b. Muhammed. (1988). *Keşfulhafa*.c.2, Beyrut.
- Emek, M. (2010). Hikâye türündeki metinlerde yer alan Türkçe veya edebiyat öğretmeni karakterinin ilköğretim programındaki eğitim değerleri bakımından incelenmesi. *TÜBAR Türklük Bilimi Araştırmaları*, 27, 297 - 319.
- Ersoy, M. A. (1987). *Safahat*. İstanbul: İnkılâp Kitabevi.
- İpek, İ. (2019). *Mehmet Avşar*. (Haz. Gürel, R., Köksal, M. F., ve Atmaca, T.) Osmaniye'nin ulu çınarı Mehmet Avşar'a armağan (52-54) içinde. Osmaniye: Hasret Matbaası.
- Hadislerle İslam*, (2020). C.1, İstanbul: Diyanet İşleri Başkanlığı.
- İmam Buhârî (2008). *Sahih-i Buhârî muhtasarı*. İstanbul: Polen Yayınları.
- Kaplan, M. (1996). *Türk edebiyatı üzerinde araştırmalar 3: tip tahlilleri*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karatay, H. (2011). Karakter eğitiminde edebî eserlerin kullanımı. *Turkish Studies*, 6(1), 1439-1454.
- Kavcar, C. (1982). *Edebiyat ve eğitim*. Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayınları.
- Kaya, M., ve Taşkın, O. (2019). *Okulda değerler eğitimi*. Köylü, M. (Ed.), Teoriden pratiğe değerler eğitimi (89-114) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Kaymakcan, R., & Meydan, H. (2020). *Ahlak, değerler ve eğitimi*. İstanbul: Dem Değerler Eğitim Merkezi Yayınları.
- Kur'an-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli (2012). (Haz. Karaman, H., Özek, A., Dönmez, İ. K., Çağrııcı, M., Gümüş, S., & Turgut, A.), Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Naziroğlu, B., Gün, A., İnan Kılıç, A., ve Kaya, F. (2019). *Temel ahlaki değerler*. Köylü, M. (Ed.), Teoriden pratiğe değerler eğitimi (137-210) içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Şeker, M. (2020). *Mutlu ve başarılı insanlar yetiştirmek için/ değer sizseniz değer sizsiniz*. İstanbul: BKY-Babialı Kültür Yayıncılığı.
- TDK. (2005). *Türkçe sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.
- TDK. sozluk.gov.tr. <https://sozluk.gov.tr/04.06.2020>.
- Turan, O. (1997). *Türk cihân hâkimiyeti mefkûresi tarihi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Uslu, M. (2006). *Mevlid- Süleyman Çelebi*. İstanbul: Sevgi Yayınları.
- Yaman, E. (2016). *Değerler eğitimi/ eğitimde yeni ufuklar*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Yaşa, D. (t. y.). Kahramanlık şiirlerinden bir demet. Ankara: Yorum Matbaacılık.
- (<https://www.turkedebiyati.org/digerkam-digerkamlik-nedir/#> 19.12.2020).

Kaynak Kişi

- (K.K.1): Mehmet AVŞAR, 1941, Osmaniye-Kırmacılı, Yüksek İslam Enstitüsü Mezunu, Öğretmen ve Millî Eğitim Müdürlüğü Emeklisi, Osmaniye-Kaynak Kişinin Evi, 03.04. 2020-12.04.2020.